

ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

□ पुणे □ वर्ष २२ □ अंक ४७ वा □ भारतीय सौर दिनांक ०६ चैत्र शके १९४८, शुक्रवार दि. २७ मार्च २०२६ □ पाने ४ □ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

बंधने फक्त महिलांवरच का ?

— श्याम ठाणेदार, दौंड जि.पुणे

ज्योतिर्मय साहित्य

आज २१ व्या शतकात पुरुष आणि महिला असा कोणताच भेद राहिला नाही. आज महिलाही पुरुषांच्या बरोबरीने सर्वच क्षेत्रात अग्रेसर आहेत. असे कोणतेच क्षेत्र नाही जिथे महिला पुरुषांची बरोबरी करू शकत नाही. कला, क्रीडा, राजकारण, समाजकारण, अर्थकारण, विज्ञान, तंत्रज्ञान, शिक्षण, साहित्य अशा सर्वच क्षेत्रात महिला पुरुषांच्या खांद्याला खांद्या लावून काम करत आहे मात्र समाजात आजही असा एक घटक आहे ज्यांना महिलांची ही प्रगती खटकत आहे. आजही तो घटक महिलांना केवळ चूल आणि मूल या पुरतच मर्यादित ठेवू इच्छितो म्हणूनच हे सनातनी विचारांचे प्रतिगामी लोक महिलांना सतत या ना त्या कारणांमुळे टोल करत असतात. कधी ते महिलांच्या केशभूषे वरून टोल करतात तर कधी ते महिलांना त्यांच्या वेशभूषेवरून टोल करतात. आजच्या मुली मुलांप्रमाणे कपडे घालतात, जीन्स पॅन्ट, टी शर्ट घालतात. त्यांच्या जीन्स पॅन्ट गुडघ्यावर फाटलेल्या असतात याचा त्यांना राग येतो तर कधी मुलींच्या नटण्या मुरडण्याचा त्यांना राग येतो तर कधी त्या व्यायामासाठी सोईस्कर असलेले छोटे कपडे घालून व्यायाम करतात म्हणून त्यांना महिलांचा राग येतो. असाच एक प्रसंग नुकताच घडला. प्रसिद्ध मराठी अभिनेत्री ऐश्वर्या नारकर यांनी त्यांच्या इंस्टाग्राम अकाऊंटवर योगासने करतानाचा व्हिडिओ शेअर केला. या व्हिडिओमध्ये त्यांनी व्यायामासाठी सोईस्कर असलेले छोटे कपडे परिधान केले होते. मात्र एका नेटकऱ्याला ही गोष्ट खटकली आणि त्याने त्यांच्या व्हिडिओवर नकारात्मक कमेंट करत थेट सल्ला दिला, “कॅमेरा समोर तरी पूर्ण कपडे घालून योगा करत जा.” अर्थात या कमेंटवर ऐश्वर्या नारकर यांनी त्या टोल करणाऱ्या नेटकऱ्याचा चांगलाच समाचार घेतला. सोशल मीडियावर ऐश्वर्या नारकर यांनी नेटकऱ्याला दिलेले उत्तर चांगलेच चर्चेत आहे. महिलांना टोल करण्यात सर्वसामान्य नागरिकच आघाडीवर आहेत असे नाही तर समाजातील प्रतिष्ठित घटकही मागे नसतात. महिला गुडघ्यावर फाटलेली जीन्स घालतात हे कसले संस्कार असे ? असा प्रश्न मध्यंतरी उत्तरांचलच्या मुख्यमंत्र्यांनी जाहीर सभेत विचारला होता. केवळ हेच महाशय नाही तर अनेकजण महिलांच्या वेशभूषेवरून महिलांना टागट करत असतात वास्तविक कोणी कोणते कपडे वापरायचे हा ज्याचा त्याचा प्रश्न आहे. सार्वजनिक ठिकाणी गुडघ्यावर फाटलेली जीन्स पॅन्ट फक्त महिलाच घालतात का ? पुरुषही फाटलेली जीन्स घालतात. बरमुडा किंवा शॉर्ट पॅन्ट घालून गावभर फिरतात पण त्यांच्या कपड्यावर कोणीच आक्षेप घेत नाही. म्हणजे पुरुषांनी कसलेही कपडे वापरले तरी चालेल मात्र महिलांना ते स्वातंत्र्य नाही. महिलांना मात्र त्यांच्या आवडीचे कपडे घालायला बंदी. मग प्रश्न येतो बंधने फक्त महिलांवरच का ? महिलांनी कोणते कपडे घालावेत हे ठरवण्याचा अधिकार पुरुषांना कोणी दिला ? महिलांनी कोणते व कसे कपडे घालावेत, महिलांनी कोठे फिरावे, काय खावे, काय प्यावे हे पुरुषांनी ठरवावे ही तर अठराव्या शतकातील मानसिकता झाली. २१ व्या शतकातही महिलांना समान अधिकार मिळत नाही त्यांना त्यांच्या अधिकारासाठी झगडावे लागते ही दुर्दैवाची बाब आहे. स्त्री पुरुष समानता ही फक्त बोलण्यापुरतीच आहे हेच या मानसिकतेतून दिसून येते. जगात एकीकडे महिलांना समान अधिकार मिळावेत यासाठी चळवळ उभी केली जात आहे तर आपल्याकडे महिलांनी कसे राहायचे, तिने कोणते कपडे घालायचे, कसे कपडे घालायचे यावर चर्चा केली जाते. प्रश्न महिलांनी कसे आणि कोणते कपडे घालायचा हा नसून प्रश्न त्यांच्या निवडीच्या स्वातंत्र्याचा आणि महिलांच्या मानवी हक्काचा आहे. हे हक्क कोणीही हिरावून घेऊ नये. महिला गुडघ्यावर फाटलेली जीन्स घालतात, तोकडे कपडे घालतात म्हणून त्यांच्यावर लैंगिक अत्याचार होतात असा तर्क लढवला जातो. महिला संध्याकाळी बाहेर फिरायला जातात म्हणून त्यांच्यावर बलात्कार होतात असाही दावा तथाकथित संस्कृती रक्षक करतात पण ते सोयीस्करपणे हे विसरतात की आपल्या देशात अंगभर कपडे घातलेल्या साठ – सत्तर वर्षांच्या वृद्धेवर देखील बलात्कार होतो. विकृत मानसिकता असलेले लोक अंगभर कपडे घातलेल्या महिलांकडे देखील विकृत नजरेने पाहतात. अंगभर कपडे असोत की तोकडे कपडे असोत ज्यांची मानसिकता विकृत आहे त्या नराधमांना महिला केवळ भोगवस्तू वाटते. महिलांच्या कपड्यांवर भाष्य करण्याऐवजी ही पुरुषी मानसिकता बदलली तर देशात महिला अत्याचाराच्या घटना घडणार नाही.

हिंदूना स्वतःच्या हक्कासाठी लढावे लागणे दुर्दैवी-शरद पोंक्षे

ज्योतिर्मय साहित्य

पुणे – “स्वातंत्र्याला ७९ वर्षे उलटूनही, हिंदू बहुल भारतात हिंदूनाच आपल्या अस्तित्वासाठी संघर्ष करावा लागतो, ही मोठी शोकांतिका आहे. हिंदूना त्यांच्या महान वारशाची आणि अस्मितेची वारंवार आठवण करून द्यावी लागते. जोपर्यंत हिंदू समाज संघटित होऊन स्वतःच्या हक्कांसाठी पूर्णपणे जागा होत नाही तोपर्यंत हिंदूंचे एकत्रीकरण आवश्यक असल्याचे मत ज्येष्ठ मराठी रंगकर्मी व चित्रपट अभिनेते शरद पोंक्षे यांनी व्यक्त केले. कोथरूड येथील परमहंस नगर येथे आयोजित हिंदू संमेलनात ते बोलत होते. या संमेलनात आबालवृद्धांसह परिसरातील नागरिक उत्स्फूर्तपणे सहभागी झाले. भारतावर सातत्याने आक्रमणे झाली. त्यामुळे हिंदूंच्या मनात न्यूनगंड निर्माण झाला. ब्रिटिशांनी हिंदूना आपल्या इतिहासापासून,

संस्कृतीपासून, भाषेपासून तोडले. इंग्रजी आपल्यावर लादली. त्यामुळे हिंदूना आपल्याच संस्कृतीची, धर्माची लाज वाटायला लागली. ब्रिटिशांनी हिंदूंपासून शस्त्र तोडलं. फक्त देवीदेवतांच्या हातात शस्त्र आहेत. पण हिंदूंच्या हातात शस्त्र नाहीत. त्यातच स्वातंत्र्यानंतर आलेल्या काँग्रेसने अहिंसेच्या नावाखाली हिंदूना दुबळे,

घाबरट बनवले. हिंदू समाजाचे सर्वाधिक नुकसान केले असे पोंक्षे यावेळी बोलताना म्हणाले. ते पुढे म्हणाले, २०२४ च्या निवडणुकीत आपण काठावर पास झालो. अन्यथा आपली घडणट नव्हती. कुंभकर्णपेक्षाही हिंदू समाजाची झोप गाढ आहे. भारत हिंदूराष्ट्र होता, आहे आणि राहील असे

म्हणून उपयोग नाही. प्रत्यक्ष अधिकृतित्या भारत हिंदूराष्ट्र घोषित व्हायला हवा अशी अपेक्षा त्यांनी व्यक्त केली.

भारतीय शिक्षणपद्धती आदर्श शिक्षणपद्धती होती याकडे लक्ष वेधताना त्यांनी सांगितले की, भारतात सर्व वर्ण समान समजले गेले आहेत. ब्राह्मण श्रेष्ठ किंवा शूद्र कनिष्ठ असे कधीच नव्हते. सर्वांशी प्रेमाने वागणे, माणुसकीने वागणे हा मानवधर्मच हिंदू धर्म आहे. संपूर्ण विश्वासाठी प्रार्थना करणारा हिंदू धर्म आहे. मात्र ब्रिटिशांनी जाणीवपूर्वक फोडा आणि झोडा या नीतिअंतर्गत जातीभेद निर्माण केले.

आर्थिक नाकाबंदी हे सर्वसामान्य हिंदूंचे शस्त्र – एकेकाळी १०० टक्के हिंदू असलेले काश्मीर आज १०० टक्के मुस्लिम झाले आहे. हिंदूंनी जागरूक असणे गरजेचे आहे. भाजीपाला, फळे, सुतारकाम, इलेक्ट्रिशियन, रिक्षा, टॅक्सीवाले असे

सर्व हिंदूच असतील याची खात्री करून मगच आर्थिक व्यवहार करा. हलाल सर्टिफिकेट असलेल्या वस्तूवर बहिष्कार घाला. शेजारच्या घरातील मुलगी लव जिहादमध्ये बळी पडली, पण आपल्या घरातील मुलगी सुरक्षित आहे म्हणून शांत बसू नका असेही आवाहन यावेळी पोंक्षे यांनी केले.

कार्यक्रमाच्या सुरुवातीला कुंदा पानसे भजनी मंडळातर्फे सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर केला गेला. तर सुकृती कथक डान्स अर्कंडमीतर्फे गणेश वंदना सादर करण्यात आली.सुनील ढोले यांनी सूत्रसंचालन केले.

यावेळी संघाच्या परमहंस नगराचे संचालक हिरामण जगताप, नगरसेविका ज्योत्सना कुलकर्णी, मनीषा बुटाला, नगरसेवक पृथ्वीराज सुतार, दिनेश माथवड, जगन्नाथ कुलकर्णी, डॉ. संदीप बुटाला, दिलीप चोरचे, नथाराम राठोड उपस्थित होते.

जपावं असं फुलणं....

ज्योतिर्मय साहित्य

सह्याद्री म्हटलं की डोळ्यांसमोर उभी राहते ती उतुंग कड्यांची पर्वतरांग. हिरवाइने नटलेली अन ऋतूंनी सजलेली. काळाच्या ओघातही आपल्या सौंदर्याची मोहिनी टिकवून असलेली अजब शृंखला. महाराष्ट्राच्या हृदयात वसलेली ही निसर्गसंपन्न रांग म्हणजे जैवविविधतेचा एक खजिनाच. इथल्या प्रत्येक वळणावर, प्रत्येक दरी-खोऱ्यात निसर्गाने अगणित रत्नं दडवून ठेवली आहेत. याच सह्याद्रीच्या कुशीत जन्मलेली परंतु अजूनही फारशी न उलगडलेली एक नाजूक, अल्पायुषी, परंतु विलक्षण सुंदर कविता म्हणजे – रानफुलं.

वर्षाऋतूची चाहूल लागली की सृष्टीला जणू नवसंजीवनीच मिळते. पावसाच्या प्रत्येक थेंबाने तिच्या कुशीत नवं जीवन फुलतं. स्वप्नांची उधळण होते. डोंगरातल्या एखाद्या शांत वाटेवरून जाताना, तो रानफुलांचा नाजूक स्पर्श मनाच्या गाभ्यात खोलवर रुजतो. कोणत्याही मानवी हस्तक्षेपाशिवाय वाढणाऱ्या या रानफुलांची कलाकुसर म्हणजे निसर्गाने स्वतः रेखाटलेली एक सुंदर, रंगीबेरंगी आणि सुगंधी कलाच म्हणावी लागेल.

रानफुलांच्या मांडणीमध्ये त्यांचे रंग, गंध, पानांची रचना आणि उमलण्याची वेळ – हे सगळं इतकं समरस आहे की निसर्ग हा एक अतुलनीय कलाकार आहे हे आपल्याला मान्य करावंच लागेल.

पावसाळा संपत आला की निसर्ग रंगपंचमी खेळू लागतो. आकाश मोकळं होतं, ढग परतीची वाट धरतात आणि डोंगरवाटा नानाविध रंगांनी न्हाऊ लागतात. सोनकीची पिवळी तेजस्वी किरण चौफेर पसरू लागतात. तुरट्याची निळसर झाक सृष्टीच्या सागराला गूढतेची किनार देते. सीतेची पारदर्शक आसवं, अभोळीचं देखणं रुपडं आणि टाचणी फुलाचं बारकाईनं विणलेलं सौंदर्य हे सगळं अनुभवताना असं वाटू लागतं की ही केवळ फुलं नाहीत. त्या पलीकडचं काहीतरी आहेत. त्या अनोख्या सौंदर्यात निसर्गाच्या गूढ भाषेतील शब्द आणि अनुभवांच्या कविता दडलेल्या आहेत. आपल्या मनाशी हिंगुज करता करता ही फुलं

अंतर्मनातल्या कोपऱ्यात कधी शिरकाव करतात कळतही नाही.

रानफुलं ना कुणी पेरलेली, ना कुणी वाढवलेली. तरीही त्यांचं अस्तित्व इतकं सुंदर, सहज आणि बोलकं असतं की त्यांच्या गंधात आणि रंगात हरवून जावं. ना शृंगार की ना प्रसिद्धीची हाव. त्यांचं

साधेपण हेच त्यांचं सौंदर्य. एकीकडे ती सौम्य, गोड आणि नाजूक असतात, तर दुसरीकडे ती प्रतिकूल परिस्थितीला तोंड देणारी, खंबीर आणि

आत्मनिर्भर असतात. ऊन, वारा आणि पावसाच्या सरी झेलत, मिळेल त्या जागी ती आपलं अस्तित्व टिकवत असतात. मनात जिद्द असली की कठीण परिस्थितीतही फुलता येतं, हेच जणू ती सांगत असावीत.

आज मानवी हव्यासाने, शहरीकरणाच्या विस्ताराने आणि वाढत्या पर्यटनामुळे रानफुलांचं नयनरम्य विश्व विखुरलं जात आहे. त्यांच्या अस्तित्वावरच प्रश्नचिन्ह उभं राहिलं आहे. त्यांचं निःशब्द विघ्नणं हे केवळ एक नैसर्गिक संकट नाही, तर आपल्या पर्यावरणाच्या, संस्कृतीच्या आणि आगामी पिढ्यांच्या स्वप्नांच्या विघटनाचं चिन्ह आहे. सह्याद्रीची ही अमृतवेल अशीच फुलत राहावी असं वाटत असेल तर आपण सर्वांनी मिळून आताच कठोर पाऊल उचलणं गरजेचं आहे. थोडं संवेदनशील व्हा, जागरूक व्हा आणि रानफुलांच्या अस्तित्वासाठी आपली साथ द्या.

गुढीपाडव्यापासून आपण ज्योतिर्मय दैनिकात वाढदिवसाच्या शुभेच्छा जाहिराती सुरु करीत आहोत, आपल्या घरातील मुलांचे किंवा मुलींचे वाढदिवस शुभेच्छारूपी जाहिराती मधून साजरे करणार आहोत.

शुभेच्छा दिल्याने प्रेम वाढते, आपुलकी वाढते तसेच आनंदी वातावरण निर्माण होते.

सर्वांना ही कल्पना निश्चित आवडेल असे मला वाटते. त्याकारिता नाममात्र शुल्क असणार आहे.

- 15 वर्षांच्या आत असेल तर फक्त 100 रुपये
- 15 वर्षांवरील व्यक्तीस फक्त 300 रुपये.
- जाहिरातीचा मॅटर व पैसे वाढदिवसाच्या दोन दिवस अगोदर पाठविणे.
- डिझाईन करून पाठविले तरी चालेल, किंवा मॅटर व्हाट्सअप वर पाठविणे, मॅटर लिमिटेड असावा.
- जाहिरातीचे पेमेंट 7743918559 या नंबरवर ऑनलाईन पाठविणे.
- काही शंका असेल तर 7743818559 या नंबरवर फोन करणे.
- पुण्यस्मरणची जाहिरात पण फक्त 100 रु.मध्ये प्रकाशित केली जाईल.

जाहिरात व्यवस्थापक, ज्योतिर्मय साहित्य, पुणे

जात्यावरच्या
ओव्या.....

मन मिठाचा खडा
चवीपुरताच बरा
नको दुधाची संगत
तिथ साखरच पेरा ||५६२||

मन वारंवावधान
उडे पालापाचोळा,
नेवू पाहे सार संग
कसा घ्यावा धांडोळा? ||५६३||

©® सौ. मनोरमा बोरडे
छत्रपती संभाजी नगर
मो. 70207 33758

मनोपनिषद अर्थात मनाचे
श्लोक-भाग ११

ज्योतिर्मय साहित्य

गीतरामायणात देखील भरताची समजूत काढताना राम त्याला सांगतो, खेळ चाललासे माझ्या पूर्वसंचिताचा, पराधीन आहे जगती पुत्र मानवाचा. साक्षात परमेश्वराचे अवतार असलेल्या राम, कृष्ण यांना देखील दुःख, संकटे यांना तोंड द्यावेच लागले. संत ज्ञानेश्वरांना समाजाचा छळ सहन करावा लागला तर तुकारामांना लोकनिंदा सहन करावी लागली. अनेक संतांच्या नशिबी अशा प्रकारचे प्राक्तन आले. पण ते त्याचा शोक करीत बसले नाहीत. अग्रीतच सोने उजळून निघते.

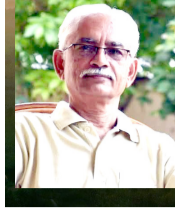
तसेच संकट समयीच माणसाची परीक्षा होते. आलेल्या दुःखातून आणि संकटातून तावून सुलाखून निघालेल्या माणसांचे जीवन उजळते आणि इतरांसाठी दीपस्तंभ बनते.

संचित, क्रियमाण आणि प्रारब्ध असे आपल्या कर्माचे तीन भाग होतात. आपण जे प्रत्यक्ष करीत असतो ते क्रियमाण, जे प्रत्यक्ष भोगत असतो ते प्रारब्ध आणि जे निर्माण झाले आहे आणि भोगावयाचे राहिले आहे ते संचित. पूर्वजन्म आणि पुनर्जन्म हे देखील या कर्माचाच एक भाग असतात असे म्हणता येईल.

हा सिद्धांत जेव्हा आपण समजून घेतो तेव्हा आपल्या असे लक्षात येते की मागील जन्मात जे काही घडले, त्याबद्दल मला आता काही करता येणार नाही. त्यानुसार जी सुखदुःखे येतील ती तर भोगावी लागतीलच. परंतु या जन्मात मी जर चांगली कर्मे केली तर माझा भविष्यकाळ हा

उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९३९२

चांगला असेल. अशा प्रकारे आपल्या कर्मावर, प्रयत्नांवर आत्मविश्वास दृढ करणारा हा सिद्धांत आहे.

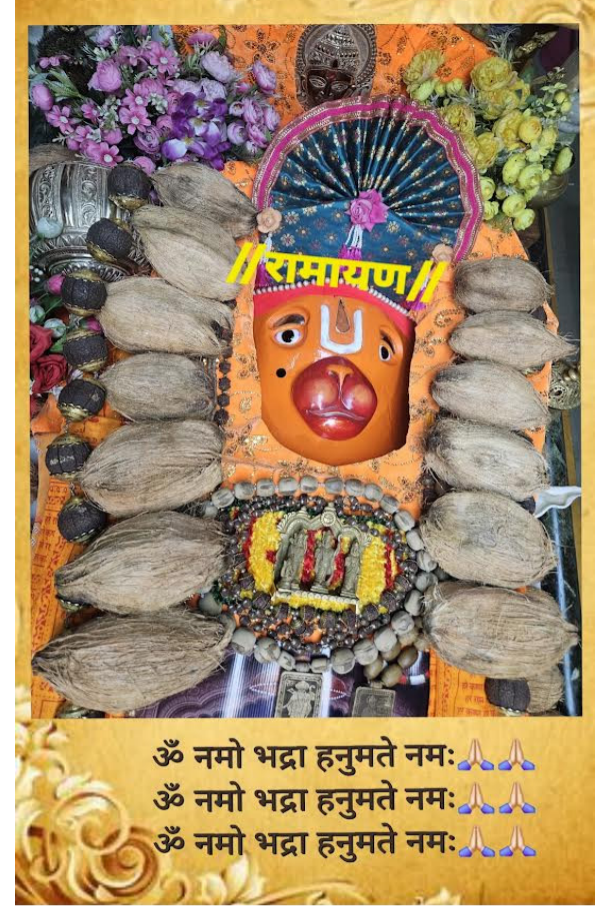
म्हणूनच जगामध्ये संपूर्ण सुखी असा कोणी नाही. सुखदुःखे ही प्रत्येकाला येणारच. ही गोष्ट स्वीकारू या आणि आपल्या हातात आज जे आहे ते कर्म उत्तम प्रकारे करण्याचा प्रयत्न करूया असेच या ठिकाणी समर्थ आपल्याला सांगत आहेत. स्वसंवाद जगात खरोखरच कोणीही पूर्णपणे सुखी नाही ही गोष्ट मला मनापासून पटते का? पूर्वसंचिताचा सिद्धांत लक्षात घेऊन माझ्या वाट्याला आलेली सुखदुःखे मी सहजपणे स्वीकारतो का?

वर्तमानात माझ्या हातून अधिकाधिक चांगली कर्मे घडली तर माझा भविष्यकाळ उज्वल होईल या गोष्टीवर माझा विश्वास

आहे का?

माझ्या जीवनातील परिस्थितीबद्दल मी तक्रार करतो की ती स्वीकारून पुढे जातो?

(क्रमशः)

ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः
ॐ नमो भद्रा हनुमते नमः

लघु
बोधकथा

परिश्रमानेच सुख

एका राजाच्या दरबारात हि-यांचे तीन व्यापारी येऊन म्हणाले, "महाराज आम्ही आपल्या राज्यात मौल्यवान हिरे विकण्यासाठी येऊन येत होतो. वाटेत डाकूंनी आम्हाला लुटले. आता तुम्ही आम्हाला मदत करावी अशी आमची अपेक्षा आहे." राजाने त्या तिघांना प्रत्येकी एक पोते गहू दिले व राजा म्हणाला, "हा गहू तुम्ही स्वतःच निवडून व दळून त्याचे पीठ करावे. त्या पीठापासून अन्न तयार करून तुम्ही स्वतः खावे किंवा गरजूला खाऊ घालावे. एक महिन्यांनंतर मला येऊन भेटावे." तिघापैकी दोघे हे जरा आळशीच होते. त्यांनी पोत्यातील थोडे गहू काढून घेतले. बाकीचे गहू त्यांनी विकून टाकण्यासाठी गिरणीवाल्याला दिले. तिसरा व्यापारी मात्र मेहनती होता. त्याने गव्हाचे पोते निवडण्यासाठी रिकामे केले असता पोत्याच्या शेवटी त्याला एक मौल्यवान हिरा सापडला. त्याने तो हिरा पैलू पाडण्यास दिला. एक महिन्यांनंतर तिघेही राजाकडे गेले तेव्हा तिस-या व्यापा-याने पैलू पाडलेला हिरा राजाला भेट म्हणून दिला. तेव्हा राजा म्हणाला की मित्रा, हा हिरा तुझा आहे. याला विकून जितके काही धन मिळेल त्यातून तुझा व्यापार तू सुरु कर आणि इतर दोघांच्याही पोत्यामध्ये असाच हिरा होता पण त्यांच्या आळशीपणामुळे त्यांनी तो गमावून बसले." दोन आळशी व्यापा-यांना स्वतःची चूक कळून चुकली पण वेळ निघून गेलेली होती. तात्पर्य : कठोर परिश्रम करणारेच यशस्वी होतात. यशस्वी लोकांनाच सुख लाभते.

जेथे नाम तेथे राम ।

ठेविले हृदयी रामा ॥ राम करून घ्या आपुलासा । तोडा तोडा जन्ममरणाचा फासा ॥ राम एक दाता । त्याचेवाचून नाही कोणी देता ॥ नामाचे अनुसंधान । प्रपंचात सर्वांचे समाधान ॥ जे जे होईल ते ते समाधानाचेच कारण । रामास व्हावे अर्पण ॥ मोह, ममता, देहाचा अभिमान । हा संसाराचा पसारा जाण । तेथे ठेवू नये मन ॥ नाही देहाला कष्ट देऊ । अनुसंधान न द्यावे बिघडू । नामात आहे समाधान । हा विश्वास ठेवावा पूर्ण ॥

मी मागतसे एक दान । ते द्यावे तुम्ही सर्वांनी ॥ नामापरते नका मानू सुख । रामापायी करून घ्यावे आपणास अर्पण ॥ याहन नको मज काही । एवढी भीक घालावी सर्वांनी ॥ व्यवहार, लौकिक, विषयाची आवड । हेच परमार्थाला मुख्य येईल आड ॥ त्यांना सारावे बाजूस । एक भजावे भगवंतास ॥ नाही सत्य मानू जगी काही । रामाचा आसरा घ्यावा हृदयी ॥ जोपर्यंत देहाचा संबंध । तोपर्यंत लौकिकाची चाड ॥ देह जाईल उठाउठी । लौकिक कोठे राहिल पाठी ? । त्याची धरू नये चाड । नाही सोडू भगवंत जाण ॥ प्रपंचाच्या थोड्या सुखासाठी । नाही अंतर

देऊ जगजेठी । चार वेद सहा शास्त्रे । सर्व केल्या स्मृति पारायण । तरी पण जोवरी मन नाही झाले स्थिर । तोवर तेथे कोठे समाधान ? । सर्व शास्त्रांचे सार । एक भजावा रघुवीर ॥ नामी ठेवावे लक्ष पूर्ण । तेणे होईल समाधान ॥ नामाची धरावी कास । देहादिक प्रपंचात न व्हावे उदास । हे सर्व साधे राखता अनुसंधान ॥ आता करण्याचे उरले काही । हे किंचितही न आणावे मनी ॥ मनाने व्हावे रामार्पण । सर्व सत्कर्म-साधनांचा कळस जाण ॥ चित्त ठेवावे रामापाशी । ध्यास असावा त्याचा अहर्निशी ॥ देहाने नाही करता आले । मन रामापायी गुंतवले । रामाने त्याचे कल्याण केले ॥ राम ठेविल त्यात समाधान । हेच खरे भक्तीचे लक्षण जाण ॥ गुरूकडून घेतलेले नाम । पावन करील जगास । हाच ठेवावा विश्वास । राम कृपा करील खास ॥ देहाची स्थिति । कायम व यासारखे गम मसाले ते सांभाळणे आहे जरूर । न विसरता रघुवीर ॥ रामा, तुझ्याकरिता राहिलो । हा भाव ठेवावा निश्चिती । शक्य तो स्मरवा रघुपति ॥ रामचर्चा लावावे मन । इतुके करावे तुम्ही थोडेफार । नाही करू दुसरी यातायात जाण ॥

श्री क्षेत्र नैमिष्यारण्य
भागवत कथा व
हरिनाम सप्ताह

भागवत कथाकार :
आदरणीय श्री चैतन्य महाराज देगलूरकर
कथेचे श्रवण करताना धावते संकलन
मधुकर बोरीकर 9403061886

पुढे....

धर्म मोक्षासाठी (अपवर्ग). हवा. कामाचे सेवन जीवन निर्वाहासाठी - प फ ब म प- पाप, फ-फळाशा, ब- बंधन, भ- भय, म-मोह अ पासून प चे वरील दोष नाहीत तो मोक्ष. म्हणून अप वर्ग म्हणजे मोक्ष. प्रेम हा सांगण्याचा विषय नाही. तो अनुभवायचा विषय आहे. भक्ती शास्त्राने प्रेमाची व्याख्या दिली आहे. उद्ध्वस्त होण्याची सगळी कारणे असूनही जे उद्ध्वस्त होत नाही ते प्रेम आहे.

प्रभू पुन्हा गोकुळात गेले नाहीत. गोपिकांचा अपमान केला. ललिताला दरबारातून हाकलून दिले. साधा संदेश सुद्धा गोकुळ वासियांना केला नाही. पण त्यांचे भगवंतावरील त्यांचे प्रेम तसूभरही कमी झाले नाही. याला प्रेम म्हणतात. अंतःकरणात भक्ती प्रेम निर्माण होणे कठीण आहे. भक्ती प्रेम निर्माण होण्याच्या 11 पायऱ्या आहेत.

या पायऱ्या नारदांनी चरित्र रूपांनी भागवतात सांगितल्यात. या नंतर 12 अध्याय आहेत.

शुकाचार्यांनी राजास विचारले राजा तुम्हाला एके ठिकाणी बसण्याची इतकी सवय नाही. वाटल्यास थोडी विश्रांती घ्या. राजा म्हणे नाही. तुम्ही सांगताय ते इतके गोड आहे की, मला खाणे पिणे यात गोडी नाही. आवड निर्माण होण्यासाठी एक मानसिक प्रक्रिया. जे कधीतरी मिळावे, ते मनाला पटावे व पटलेले जवळ न रहावे.

परिक्षीताला, आईच्या गर्भात प्रभू दर्शन झाले ते आता अंतिम समई होत आहे म्हणून हरी कथेत गोडी वाटली. यात राजाची माता उत्तरा, दोन आजी सुभद्रा, द्रौपदी व पणजी कुंती यांचे चरित्र आले आहे.

श्राद्धातही 3 पिढ्यांचे घेतल्या जातात. शौनकांनी सुतजींना प्रश्न विचारला? भगवंतांनी अवतार का घेतला?

कुंतीने भगवंताला आम्हावर वारंवार संकटे येवोत असे मागितले. अशी संकटे आली म्हणजे भगवंत वारंवार आमच्या रक्षणासाठी धाऊन येतील!

द्रौपदी तिच्या 5 पुत्रांना मारले म्हणून अश्रुत्थामावर चिडली होती. त्याला शिक्षा द्या मारून टाका असे म्हणाली. देव म्हणे अगं तो चिरंजीव आहे. क्रमशः.....

श्री ब्रह्मचैतन्य
गोंदवलेकर महाराज

ज्योतिर्मय साहित्य

नामाशिवाय जो जो विश्वास । ते ते अविश्वासाचे कारण आहे खास ॥ नामाविण मानी सत्य । नाही त्याने जोडला भगवंत ॥ नामाविण मानी जग । त्याचा होऊ देऊ नये विटाळ ॥ नामाची जेथे मस्ती । तेथे रामाची वस्ती ॥ याहन जे जे वाटले सुख । ते तेच दुःखाला कारण ॥ देवळे सभामंडपे न येत कामा । ज्याने नाही

आरोग्य संजीवनी

शरीरात उष्णता अधिक आहे. तर हे घरगुती उपाय करा

ज्योतिर्मय साहित्य

अनेकांना शरीरात उष्णतेचे प्रमाण जास्त असल्याने काही समस्या उद्भवतात. डोळ्यांची आग, छातीत जळजळ, अंगावर उष्णतेचे फोड अशा समस्या येतात. अनेकांच्या अंगात उष्णतेचे प्रमाण जास्त असतं. त्यामुळे अशा व्यक्तींना कोणत्याही ऋतुमध्ये उष्णतेचा त्रास जाणवू शकतो. अनेक जणांना या काळात डोळ्यांची आग होणे, छातीत जळजळणे, अंगावर उष्णतेचे फोड येणे अशा तक्रारी जाणवतात. त्यामुळे शरीरातील उष्णता कमी करण्याचे काही घरगुती उपाय आहेत. शरीरातील उष्णता कमी करण्यासाठी आपण काही घरगुती उपाय जाणून घेणार आहोत.

मनुका हा सर्वोत्तम उपाय आहे. यासाठी रोज रात्री १०० ग्रॅम मनुके कोमट पाण्यात भिजवावेत. सकाळी उठल्यानंतर हे मनुके चावून घ्यावे आणि त्या पाण्याचीही सेवन करावे. शरीरातील उष्णता किंवा पित्त कमी करण्यासाठी तुम्ही तुमच्या आहारात थंड पदार्थांचा समावेश करावा. यासाठी तुम्ही आहारात काकडी, आवळा, टरबूज, ब्रोकोली इत्यादींचे सेवन करू शकता. ज्योकोली इत्यादींचे सेवन कमी होईल, आरोग्यालाही फायदा होईल. जिरे जिरे अत्यंत थंड आहे. रात्री एक कप पाण्यात अर्धा चमचा जिरे टाकावे. सकाळी या पाण्याचे सेवन करावे. यामुळे

शरीराला थंडावा मिळतो. यामुळे वजनदेखील नियंत्रणात राहतं. पाणी समृद्ध आहार घ्या शरीरातील उष्णता दूर करण्यासाठी, आपण पुरेसे पाणी पिणे आवश्यक आहे. रोज ३-४ लिटर पाणी पिणे आवश्यक आहे. याशिवाय फक्त पाण्याने युक्त असा आहार घ्यावा. यासाठी तुम्ही तुमच्या आहारात काकडी, टरबूज, स्ट्रॉबेरी, नारळ पाणी, फळांचा रस इत्यादींचा समावेश करू शकता. याशिवाय सूप, भाज्यांचा रस, उसाचा रसही फायदेशीर ठरू शकतो. सब्जा रात्री सब्जा काचेच्या भांड्यात भिजत घालून सकाळी खडीसाखर घालून उपाशीपोटी प्यावं.

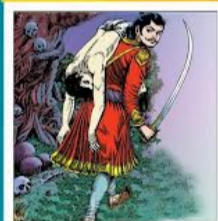
वेळेवर खा शरीरातील उष्णता दूर करण्यासाठी वेळेवर खाणेही खूप गरजेचे आहे. त्यामुळे

शरीरातील आग योग्य प्रकारे वापरली जाते. पाचक रस देखील सुनिश्चित केला जातो. शरीराला थंडावा देण्यासाठी जेवणासोबत सॅलड जरूर खा. शरीरातील उष्णता शांत करण्यासाठी आवळा खूप फायदेशीर आहे.

उष्णता वाढवणारे पदार्थ टाळा उष्णता वाढवणारे पदार्थ टाळावेत. असे अनेक पदार्थ आहेत, जे तुमच्या शरीरातील उष्णता वाढवतात. काळी मिरी, दालचिनी, लवंग यासारखे गम मसाले शरीरातील उष्णता वाढवतात. त्यामुळे या सर्व गोष्टी खाणे टाळा. पुढीना जेवताना पुढीन्याचा जास्त वापर करावा. याची चटणी करूनही आहारात समाविष्ट करू शकता. कोकम सरबत जर कधी स्पायसी किंवा जंक फूड खाल्ले किंवा जास्त मसालेदार पदार्थ खाल्ले तर थोड्या वेळाने लगेच कोकम सरबत प्यावे. नारळ पाणी- तापमान झपाट्याने वाढणे शरीरासाठी चांगले नाही. अशा स्थितीत तुम्ही नारळाच्या पाण्याचे सेवन करू शकता. यामध्ये विविध जीवनसत्त्वे आणि खनिजे देखील भरपूर असतात जे उन्हाळ्यात शरीराला रोगांपासून वाचवण्यास मदत करतात. पुढीना पाणी - पुढीन्याची पाने शरीराला थंडावा देण्याबरोबरच ताजेपणाही देतात. याशिवाय त्याचे अँटीबॅक्टेरियल आणि अँटी-इंफ्लेमेटरी गुणधर्म शरीराला अनेक आजारांपासून वाचवतात. म्हणूनच शरीर हळूहळू थंड होण्यासाठी तुम्ही पुढीन्याचे पाणी पिऊ शकता. शरीराला हायड्रेट करण्यासोबतच स्नायूंची ताकद वाढवण्यासाठी मदत होईल.

संकलन -
डॉ. प्रमोद डेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क - ९२ ७९ ६६९ ६६९

आनंदामृत
विचारमंथन प्राचीन वाङ्मयाचे...
अपर्णा परांजपे, कात्रज पुणे
मो. 95030 45495

वेताळ कथा १३
(वेताळ पंचविंशती)

एका राज्यात एक न्यायप्रिय राजा होता. त्याच्या दरबारात एक व्यापारी आला.

त्याने तक्रार केली की एका व्यक्तीने त्याच्याशी फसवणूक केली आहे. त्या आरोपीला दरबारात आणण्यात आले. त्यानेही स्वतःची बाजू मांडली. दोघेही एकमेकांवर आरोप करत होते. राजाने सर्व पुरावे ऐकले. पण त्याला लक्षात आले की व्यापा-याच्या मनात केवळ न्यायाची भावना नसून सूडभावनाही आहे. राजाने शांतपणे विचार केला. त्याने सत्य शोधून काढले आणि योग्य तो निर्णय दिला - दोघीला शिक्षा झाली, पण त्याचेवकी अनावश्यक कठोरता टाळली. वेताळाने विचारले - राजा महान कशामुळे ठरला, शिक्षा दिल्यामुळे की संयम राखल्यामुळे? याच विचार उत्तर देतो - "जो न्याय करताना सूडभावनेपासून दूर राहतो, तोच खरा न्यायी." ही कथा अंतर्मुख व्हायला शिकवते. कठीण प्रसंगी आपण जर स्वतःला प्रश्न विचारला की "मी चुकीच्या प्रसंगी न्याय शोधते का, की सूड?" माझे निर्णय रमातून येतात का, की विवेकातून?" मनाचा तेरावा स्तर या कथेत "सूडभावना आणि न्यायभावना" यांचा संघर्ष दिसतो. १: दुखावलेपण : अन्याय झाल्याची भावना २: रग : प्रतिक्रिया तीव्र होते ३: सूड : परत त्रास देण्याची इच्छा ४: विवेक : योग्य-अयोग्य ओळखणे ५: न्याय : संतुलित निर्णय असे चिंतन केल्यास विवेकाने वागून समाधान मिळवता येईल. थोडक्यात, "न्याय म्हणजे सूड नव्हे, तर संतुलित विवेक." भगवंत हृदयस्थ आहे

जळकी लोकं : एक अदृश्य विषारी प्रवृत्ती

ज्योतिर्मय साहित्य

माणूस हा समाजप्रिय प्राणी आहे आणि नातेसंबंध हे त्याच्या जीवनाचा आधारस्तंभ असतात. रक्ताच्या नात्यात प्रेम, विश्वास आणि आधार अपेक्षित असतो. परंतु, आजच्या स्पर्धात्मक युगात नात्यांमधील जिद्दवाळा कमी होऊन तिथे जळफळाट वाढताना दिसत आहे. अशा नातेवाईकांना आपण बोलीभाषेत जळकी नातेवाईक म्हणतो. ही लोकं शत्रूंसारखी समोरून वार करत नाहीत, तर ते गोड विष बसून तुमच्या प्रगतीला उधईसारखे पोखरतात.

कोणीही व्यक्ती जन्मतः जळकी नसते. ही प्रवृत्ती हळूहळू विकसित होते. यामागे प्रामुख्याने न्युनगंड असतो. जेव्हा एखादा नातेवाईक स्वतःच्या आयुष्यात अपयशी ठरतो किंवा त्याला वाटते की आपल्याला जे मिळाले नाही ते दुसऱ्याला सहज मिळत आहे, तेव्हा त्यांच्या मनात द्वेषाची बीजे पेरली जातात. “माझ्या मुलाला कमी पगार आणि त्याच्या मुलाला जास्त कसा?” ही तुलनाच जळफळाटाची सुरुवात असते.

तुमची प्रगती त्यांना स्वतःच्या अस्तित्वासाठी धोका वाटते. त्यांना वाटते की तुम्ही मोठे झालात तर त्यांचे महत्त्व कमी होईल. काही लोक नात्यात ज्येष्ठ असतात, त्यांना

वाटते की धाकट्यांनी कायम त्यांच्या दबावाखाली राहावे. जेव्हा धाकटी पिढी प्रगती करते, तेव्हा त्यांच्या अहंकाराला ठेच लागते.

जळके लोकं मुखवटा घालून वावरतात. त्यांना ओळखण्यासाठी तुम्हाला त्यांचे वागणे नाही तर प्रतिसाद तपासावे लागतात: तुम्ही एखादी आनंदाची बातमी सांगितली की ते अभिंदन करतील, पण लगेच त्यात “पण” किंवा “हो, पण आमचा अमुक तर याच्यापेक्षा भारी आहे” असे म्हणून तुमच्या आनंदावर विरजण घालतील. ते तुमच्याकडून घरगुती गुपिते किंवा कमकुवत दुवे विचारून घेतात आणि योग्य वेळ येताच ती माहिती इतरांसमोर तुमची बदनामी करण्यासाठी वापरतात. जेव्हा तुम्ही एखाद्या संकटात असता, तेव्हा हे लोक मदतीचा आव आणतात, पण प्रत्यक्षात त्यांना तुमच्या पडझडीत एक प्रकारचे आसुरी समाधान मिळत असते. तुमच्याबद्दल अफवा पसरवणे, तुमच्या भिन्नमंडळीत किंवा इतर नातेवाईकांत तुमच्याबद्दल गैरसमज निर्माण करणे, हे त्यांचे मुख्य काम असते. तुम्ही तुमच्या कष्टाने काही मिळवले तरी ते त्यांचे श्रेय नशिवाला किंवा “आमच्यामुळेच हे झाले” अशा खोट्या दाव्यांना देतात. असे लोकं अनेकदा तुम्हाला

असे भासवतात की तुम्हीच चुकीचे आहात. तुम्ही जर त्यांच्या वागण्याबद्दल जाब विचारला, तर ते म्हणतात, “तू खूप संशयी झाला आहेस, आम्ही तर तुझे भलेच

इच्छितो.” यामुळे समोरच्या व्यक्तीला मानसिक त्रास होतो आणि ती स्वतःच्याच विचारांवर शंका घेऊ लागते. यामुळे येणारा मानसिक ताण सारखे भीती वाटणे

की “आता हे काय बोलतील?”, स्वतःच्या प्रगतीबद्दल बोलताना अपराधीपणा वाटणे, कौटुंबिक कार्यक्रमांना जाण्याची इच्छा मरून जाणे.

अशा लोकांशी वागताना आपण भावनेपेक्षा बुद्धीचा वापर करणे गरजेचे आहे. ज्याप्रमाणे आपण आजारी असताना पथ्य पाळतो, तसेच या लोकांशी बोलताना माहितीचे पथ्य पाळा. तुमचे आर्थिक व्यवहार, भविष्यातील योजना, मुलांचे यश किंवा वैयक्तिक गुपिते त्यांच्यासमोर उघडू नका. त्यांना फक्त हवामान आणि जनरल विषयावर बोलत ठेवा. ते जेव्हा तुम्हाला चिडवण्याचा किंवा टोमणा मारण्याचा प्रयत्न करतात, तेव्हा चिडू नका. तुमचा राग हे त्यांचे इंधन असते.

तुम्ही शांत राहिलात की त्यांचा जळफळाट दुप्पट होतो. मौन हे सर्वात मोठे शस्त्र आहे.

मानसशास्त्रात ही एक प्रसिद्ध पद्धत आहे. एखाद्या निर्जीव दागडामागे त्यांच्यासमोर वागा. त्यांना तुमच्या आयुष्यात काहीही रस वाटणार नाही असे रसहीन उत्तर

द्या (उदा. “बर”, “बघूया”, “माहीत नाही”). जेव्हा त्यांना तुमच्याकडून कोणतीही रिअॅक्शन मिळत नाही, तेव्हा ते दुसऱ्या सावजाकडे वळतात. तुमची प्रगती थांबवणे हाच त्यांचा उद्देश असतो. म्हणून, अशा लोकांमुळे विचलित न होता अधिक जिद्दीने काम करणे आवश्यक आहे. त्यांच्या टीकेला उत्तर देण्यात वेळ वाया घालवण्यापेक्षा, तो वेळ स्वतःच्या कौशल्यात वाढ करण्यासाठी वापरा. तुमची प्रगती कृतीतून दिसावी, शब्दांतून नाही. सोशल मीडियावर किंवा प्रत्यक्ष भेटीत सतत बढाया मारणे टाळा, कारण यामुळे जळणाऱ्यांची संख्या वाढते. नाते रक्ताचे असले तरी ते विषारी असू शकते. अशा वेळी मर्यादा आखणे महत्त्वाचे आहे:

अशा लोकांना किती वेळ द्यायचा हे तुम्ही ठरवा. सण-समारंभात घरा, स्वतःच्या आनंदाला प्राधान्य द्या आणि लक्षात ठेवा. “तुमचा आनंद हाच त्यांचा पराभव आहे आणि तुमची शांतता हेच तुमचे सामर्थ्य आहे.”

फक्त आवश्यक तेवढेच भेटा. जर कोणी सतत नकारात्मकता पसरवत असेल, तर त्यांना आपल्या खाजगी आयुष्यात प्रवेश देऊ नका. जर एखाद्याने मर्यादा ओलांडली, तर

चेहरे आणि मुखवटे...
प्रा. भगवान केशव गावित
भोर, मो. नं. ९३०७००५४३१

एकता मराठी संमेलनात कथाकथन रंगले, महिला रसिकांनी लुटला मनमुराद आनंद

ज्योतिर्मय साहित्य

सातारा - एकता फाउंडेशन, म.सा.प.शिस्वर कासार आणि पाडळीकर ग्रामस्थ यांच्या संयुक्त विद्यमाने बीड जिल्ह्यातील पाडळी ता.शिस्वर कासार येथे दोन दिवशीय राज्यस्तरीय एकता मराठी साहित्य संमेलन मोठ्या उत्साहात संपन्न झाले. दि.२४ मार्च रोजी नेत्रदीपक ग्रंथदिंडीने संमेलनाची सुरुवात झाली. तद्नंतर माजी आमदार अॅड.मा.उषाताई दराडे यांच्या अध्यक्षतेखालील संमेलनाचे उद्घाटन सुप्रसिद्ध नेत्रतज्ज्ञ डॉ.तात्याराव लहाने यांनी केले. द्वितीय सत्रात लेखक आपल्या भेटीला आणि राज्यस्तरीय निमंत्रितांचे कविसंमेलन (भाग एक) पार पडले. रात्रीच्या सांस्कृतिक कार्यक्रमाने संमेलनाच्या पहिल्या दिवसाची सांगता झाली.

दि.२५ रोजी सकाळी १० वाजता कथाकथन सत्राने संमेलनाच्या दुसऱ्या दिवसाची सुरुवात झाली. कथाकार रंजना सानप (मायणी जि.सातारा) यांच्या अध्यक्षतेखालील या कार्यक्रमात कडा ता.आष्टी जि.बीड चे जेष्ठ कथाकार वि.भा.साळुंके यांनी अशी गस्त झाली मस्त ही विनोदी कथा सादर करून उपस्थितांना खळखळून हसवले. यानंतर श्रुती काळे-सोनटके (रायमोह जि.बीड)

यांनी व्यसनमुक्ती या विषयावरील व्यसनाचा विळखा कथा सादर करून रसिकांसमोर व्यसनाधीनतेचे दाहक परिणाम विषद केले. एकता फाउंडेशन मराठवाडा विभागीय सचिव अंबादास केदार (उदगीर जि.लातूर) यांनी सालगडी ही बाणेदार सालगड्याची कथा पेश करत उपस्थितांमधे स्वाभिमानाचे स्फुटिंग चेतवले. शेवटी कथाकथन सत्राच्या अध्यक्ष रंजना सानप यांनी पत्र ही अशिक्षित कामगार महिलेची आणि तिला निस्वार्थ भावनेने शिकवणाऱ्या हळव्या मनाच्या अधिकाऱ्याची आणि

त्यांच्यात निर्माण झालेल्या माय लेकाच्या नात्याची भावविभोर कथा सादर करून रसिकांना मंत्रमुग्ध केले. यावेळी संमेलनाध्यक्षा मा.आमदार अॅड.उषाताई दराडे, एकता फाउंडेशन चे संस्थापक अध्यक्ष जेष्ठ साहित्यिक अनंत कराड, सचिव पत्रकार गोकुळ पवार, कोषाध्यक्ष शिवलिंग परळकर, सल्लागार अॅड.भायशी ढाकणे, महिला आघाडीच्या प्रमुख रंजना फुंदे, प्रवक्ता महलारी खेडकर, शिवचरित्रकार कैलास तुपे, संस्थापक सदस्य राजेश बीडकर, नितीन कैतके, व्यंगचित्रकार सुहास

पालिमकर, दिपक महाले, माही शेख, लता बडे-कराड, डॉ.बाळासाहेब सानप, डॉ.स्नेहल सानप-कराड, पाडळीचे माजी सरपंच रामदास (दादा) हंगे, सरपंच गहिनीनाथ पाखरे, मनिषा पाटील, एकता फाउंडेशनचे प्रदेश संघटक देविदास शिंदे, जगदीश चमटे, रामदास केदार (उदगीर), रसूल पठाण (उदगीर), विठ्ठल कंठाळे, मनिषा कंठाळे, अनिता पाखरे, सत्यभामा कंठाळे, अलका गिते, सुभाष कंठाळे, राजेंद्र कंठाळे, मनिषा हंगे यांच्यासह गावातील रसिक श्रोत्यांची उपस्थिती होती.

जिल्हा ग्रंथोत्सव : पुस्तकाचे अस्तित्व संपणार नाही-डॉ ऋषिकेश कांबळे

ज्योतिर्मय साहित्य

छत्रपती संभाजीनगर - तंत्रज्ञानाची कितीही प्रगती होऊ द्या पुस्तकांचे अस्तित्व पुसले जाणार नाही, असे प्रतिपादन ज्येष्ठ साहित्यिक डॉक्टर ऋषिकेश कांबळे यांनी बुधवारी (दि. २५) केले. महाराष्ट्र शासनाच्या उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाच्या ग्रंथालय संचालनालय व जिल्हा ग्रंथालय छत्रपती संभाजीनगर यांच्या विद्यमाने आयोजित दिनांक २४ व २५ मार्च २०२६ या दिवशी “ग्रंथोत्सव २०२५” च्या समारोपप्रसंगी ते बोलत होते. या प्रश्नोत्सवाचा समारोप मोठ्या आनंदात पार पाडला. या ग्रंथोत्सव समारोपाच्या अध्यक्षीय भाषणात बोलताना डॉक्टर ऋषिकेश कांबळे म्हणाले की मानवी आयुष्यात ग्रंथांचे अनन्यसाधारण असे महत्त्व आहे. समाज माध्यमावरील माहिती ही क्षणभंगुर आहे.मानवी समाजाचा प्रवास आणि विकास हा

ग्रंथापासून झालेला आहे. जेव्हा तुमचा आत्मविश्वास डळमळीत होतो तेव्हा ग्रंथ बळ देण्याचे काम करतात. एवढेच नव्हे तर दिशा देण्याचेही काम करते. त्यामुळे ग्रंथ हे अत्यंत महत्त्वाचे असून त्या दिवशी ग्रंथ वाचन सुटेल त्या दिवशी माणसाची दिशा तुटेल, असे विचार डॉ. कांबळे यांनी व्यक्त केले. यावेळी साहित्यिक डी एस कोटे, वरिष्ठ पोलीस निरीक्षक प्रमोद पाटील, राजेंद्र वाणी यांनी समारोप प्रसंगी आपले विचार व्यक्त केले. यावेळी व्यासपीठावर सहाय्यक ग्रंथालय संचालक सुनील हुसे, जिल्हा ग्रंथालय अधिकारी सुभाष साबळे, ग्रंथ निवड समितीचे सदस्य गुलाबराव मगर, डॉक्टर रा शं बालेकर,गोविंद खेडकर, सुधाकर गायधनी, पैठणे, दि.ना.काळे, ठाकूर , नाटकर आदी शासकीय ग्रंथालयाचे कर्मचारी, अधिकारी तसेच जिल्ह्यातील सर्व ग्रंथालयांचे पद अधिकारी व कर्मचारी मोठ्या संख्येने उपस्थित होते.

सम्राट अशोक : धर्म, न्याय आणि मानवतेचा दीपस्तंभ

ज्योतिर्मय साहित्य

भारतीय इतिहासाच्या विशाल पटावर अनेक राजे, सम्राट आणि शासकांनी आपापल्या कार्याची अमिट छाप सोडली आहे; परंतु ज्यांनी केवळ राज्यकारभारात यश मिळवले नाही, तर मानवी मूल्यांचा, नैतिकतेचा आणि शांततेचा मार्ग स्वीकारून संपूर्ण मानवजातीसाठी आदर्श निर्माण केला, अशा महान व्यक्तिमत्त्वांमध्ये सम्राट अशोक यांचे स्थान सर्वोच्च मानले जाते. सम्राट अशोक यांची जयंती ही केवळ एका राजाची आठवण नसून, ती मानवी जीवनातील परिवर्तन, आत्मपरीक्षण आणि धर्माधिष्ठित शासनव्यवस्थेची प्रेरणा देणारी एक महान घटना आहे. सम्राट अशोक हे मौर्य साम्राज्याचे तिसरे सम्राट होते. त्यांचा जन्म इ.स.पूर्व ३०४ च्या सुमारास झाला असे मानले जाते. त्यांचे वडील सम्राट बिंदुसार आणि आजोबा चंद्रगुप्त मौर्य होते. चंद्रगुप्त मौर्य यांनी स्थापन केलेल्या मौर्य साम्राज्याचा विस्तार आणि सुदृढीकरण करण्याचे महान कार्य अशोकांनी केले.

बालपणापासूनच अशोक हे बुद्धिमान, पराक्रमी आणि धाडसी होते. त्यांना युद्धकलेत प्रावीण्य होते आणि राज्यकारभाराची उत्तम समज होती. त्यामुळेच त्यांच्या वडिलांनी त्यांना विविध प्रांतांचे राज्यपाल म्हणून नेमले होते. तक्षशिला आणि उज्जैनसारख्या महत्त्वाच्या प्रांतांचे प्रशासन त्यांनी कुशलतेने सांभाळले.

राजसिंहासनावर आरूढ झाल्यानंतर सम्राट अशोकांनी आपल्या साम्राज्याचा विस्तार करण्यासाठी अनेक मोहिमा केल्या. त्यातील सर्वांत महत्त्वाची

आणि ऐतिहासिकदृष्ट्या निर्णायक ठरलेली मोहिम म्हणजे कलिंग युद्ध. इ.स.पूर्व २६१ मध्ये झालेल्या या युद्धात अशोकांनी विजय मिळवला; परंतु या विजयाची किंमत अत्यंत भीषण होती. हजारो सैनिक आणि निरपराध नागरिक मारले गेले, अनेक कुटुंबे उद्ध्वस्त झाली, आणि संपूर्ण प्रदेशात हाहाकार माजला. या युद्धानंतर अशोकांच्या मनावर खोल परिणाम झाला. रणांगणावर पडलेल्या मृतदेहांचे दृश्य, विधवा झालेल्या स्त्रियांचा आक्रोश आणि अनाथ मुलांचे दुःख पाहून अशोकांच्या अंतःकरणात प्रचंड वेदना निर्माण झाली.

याच क्षणापासून अशोकांच्या जीवनात एक महान परिवर्तन घडले. त्यांनी युद्ध आणि हिंसेचा मार्ग सोडून धर्म, अहिंसा आणि करुणेचा मार्ग स्वीकारण्याचा निश्चय केला. त्यांनी बौद्ध धर्माचा स्वीकार केला आणि ‘धम्म’ या संकल्पनेचा प्रसार सुरू केला. अशोकांचा ‘धम्म’ हा केवळ धार्मिक आचार-विचारांपुरता मर्यादित नव्हता, तर तो नैतिक जीवनपद्धतीचा मार्ग होता. सत्य, अहिंसा, करुणा,

दया, सहिष्णुता, प्रामाणिकपणा आणि सर्व जीवांप्रती आदर या मूल्यांचा त्यांनी प्रचार केला. सम्राट अशोकांनी आपल्या धम्माचा प्रसार करण्यासाठी विविध उपाययोजना केल्या. त्यांनी आपल्या राज्यभर शिलालेख आणि स्तंभ उभारले, ज्यांवर धम्माचे उपदेश कोरलेले होते. हे शिलालेख आजही भारताच्या विविध भागांत आढळतात आणि अशोकांच्या विचारांचा जिवंत पुरावा म्हणून उभे आहेत. त्यांनी ‘धम्म महामार्ग’ या अधिकाऱ्यांची नेमणूक केली,

ज्यांचे काम लोकांमध्ये नैतिकता आणि सदाचार यांचा प्रसार करणे होते. अशोकांनी आपल्या प्रजेसाठी अनेक कल्याणकारी योजना राबवल्या. त्यांनी रस्त्यांच्या कडेला झाडे लावली, विहिरी आणि धर्मशाळा बांधल्या, प्राण्यांसाठी आणि माणसांसाठी आरोग्यसेवा उपलब्ध करून दिली. सम्राट अशोकांची शासनपद्धती अत्यंत प्रगत आणि लोकाभिमुख होती. त्यांनी धर्मनिरपेक्षतेचा आदर्श ठेवला आणि सर्व धर्मांना समान आदर दिला. त्यांनी कोणत्याही एका धर्माला प्राधान्य न देता सर्वांच्या श्रद्धांचा सन्मान केला. त्यांच्या दृष्टीने

राज्यकारभार हा केवळ सत्ता चालवण्याचा मार्ग नव्हता, तर तो जनतेच्या कल्याणासाठी असलेली एक जबाबदारी होती. त्यांनी न्यायव्यवस्था सुधारली आणि लोकांच्या तक्रारी ऐकण्यासाठी विशेष यंत्रणा निर्माण केली.

अशोकांनी बौद्ध धर्माचा प्रसार केवळ भारतापुरता मर्यादित ठेवला नाही, तर त्यांनी त्याचा प्रसार जगभर केला. त्यांनी आपल्या पुत्र महेंद्र आणि कन्या संघमित्रा यांना श्रीलंकेत पाठवले, जिथे त्यांनी बौद्ध धर्माचा प्रचार केला. तसेच त्यांनी इतर देशांमध्येही धम्मदूत पाठवले. यामुळे बौद्ध धर्माचा प्रसार आशिया खंडातील अनेक देशांमध्ये झाला. अशोकांच्या या प्रयत्नांमुळे भारताला ‘शांततेचा संदेश देणारा देश’ म्हणून ओळख मिळाली.

सम्राट अशोकांच्या कार्याचा प्रभाव केवळ त्यांच्या काळापुरता मर्यादित राहिला नाही, तर तो आजही जाणवतो. भारतीय राष्ट्रध्जावरील अशोकचक्र हे त्यांच्या विचारांचे प्रतीक आहे. हे चक्र सत्य, न्याय आणि प्रगतीचा मार्ग दर्शवते. तसेच भारताच्या राज्यचिन्हात असलेले सिंहस्तंभ हेही अशोकांच्या काळातील वारसा आहे. यावरून अशोकांच्या विचारांचा आणि कार्याचा भारतीय राष्ट्रजीवनावर किती खोल प्रभाव आहे, हे स्पष्ट होते.

आजच्या काळात, जेव्हा जगात हिंसा, द्वेष आणि असहिष्णुता वाढत आहे, तेव्हा सम्राट अशोकांचे विचार अधिकच महत्त्वाचे ठरतात. त्यांच्या जीवनातून आपल्याला हे शिकायला मिळते की, खरा विजय हा शस्त्रांच्या जोरावर मिळत नाही, तर तो मन जिंकण्याने मिळतो. अशोकांनी दाखवून दिले की, एक शासक केवळ पराक्रमी असणे पुरेसे नाही, तर तो संवेदनशील आणि नैतिकदृष्ट्या सजग असणेही आवश्यक आहे.

सम्राट अशोकांची जयंती ही केवळ ऐतिहासिक स्मरणंरजनाचा दिवस नसून, ती आत्मपरीक्षणाची आणि मूल्यांचे पुनरुज्जीवन करण्याची संधी आहे. त्यांच्या विचारांचा अंगीकार करून आपण समाजात शांतता, सौहार्द आणि न्याय प्रस्थापित करू शकतो. त्यांच्या धम्माच्या मार्गावर चालल्यास मानवजातीसाठी एक उज्वल भविष्य घडवणे शक्य आहे.

अशा या महान सम्राटाला त्यांच्या जयंतीनिमित्त अभिवादन करताना आपण त्यांच्या आदर्शांचे स्मरण ठेवणे आणि त्यांची अंमलबजावणी आपल्या जीवनात करणे हीच खरी त्यांना आदरांजली ठरेल. त्यांच्या जीवनातून प्रेरणा घेऊन आपण एक सुसंस्कृत, समतामूलक आणि शांततापूर्ण समाज निर्माण करण्याचा संकल्प करूया.

डॉ. राजेंद्र बगाटे
लेखक, समाजशास्त्राचे अभ्यासक
